
ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2022: ИЗБОРНЕ ЛИСТЕ, КОАЛИЦИЈЕ И РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА

УДК 324:342.53(497.11)“2022“

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.specijal42022.8>

Прегледни рад

Славиша Орловић*

Универзитет у Београду – Факултет
политичких наука

Сажетак

Предмет овог рада су парламентарни избори у Србији 2022. године од њиховог расписивања до конституисања парламента. Најпре анализирам актере, односно политичке партије, поднете листе и предизборне коалиције. С обзиром на то да се истовремено одржавају превремени парламентарни, редовни председнички и избори за Град Београд, као и за неке јединице локалне самоуправе, заузимање стартних позиција имало је и тактичке и стратешке димензије у препозиционирању актера власти и опозиције. Постоји непосредна веза и међуутицај парламентарних, председничких и београдских избора. Након бојкота избора дела опозиционих партија 2020. забележена је већа излазност и добијен је плуралистички и репрезентативнији парламент. СНС је и даље доминантна партија иако је добила 16 % мање гласова него на претходним изборима. Сада је први пут од 2014. у прилици да нема апсолутну већину. Као последица смањења изборног прага на 3

* Имејл-адреса аутора: slavisa.orlovic@fpn.bg.ac.rs

одсто имамо нове тенденције у партијском систему у погледу фрагментације и поларизације.

Кључне речи: парламентарни избори, изборне листе, коалиције, изборна кампања, резултати избора

УВОД

Избори 2022. су специфични по томе што су истовремено ванредни парламентарни, редовни председнички, београдски и избори у још десетак јединица локалне самоуправе. Ово су избори у којима након бојкота 2020. учествује све странке. Од 2012. године од када је СНС на власти, парламентарни избори одржавају се сваке две године, осим када су 2016. и 2017. одржани две године узастопно (2012, 2014, 2016, 2017, 2020. и 2022). Парламентарни избори одржани 2020. посредно су имали утицаја на ове изборе преко две политичке одлуке које су тада донете. Једна је одлука дела опозиције да бојкотује изборе. Друга је одлука власти да смањи изборни праг са 5 на 3 одсто у изборној години. Политичка последица смањења изборног прага водиће до веће фрагментација партијског система и парламента (Orlović 2015a). Одлука о бојкоту утицала је на одлуку о смањењу изборног прага (Orlović 2020a). Након избора 2020, председник Србије и председник СНС-а најавио је ванредне парламентарне изборе за 2022. годину, чиме је Влади орочио мандат. Ванредне парламентарне изборе, председник Србије Александар Вучић расписао је 15. фебруара 2022. за 3. април.

ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ У КОЈЕМ СУ ОДРЖАНИ ИЗБОРИ (РАТ У УКРАЈИНИ)

Избори 2022. године у Србији карактеристични су по томе што се од момента расписивања до момента гласања и локално и глобално битно променио политички контекст. Парламентарни избори расписани су 15.2., а агресија Русије на Украјину започела је 24.2.2022. године. То је означило и прекретницу у кампањи. Више од месец дана кампања је вођена у атмосфери рата у Украјини у којој се цео свет променио. Почетком марта, Влада Србије је својим саопштењем осудила агресију Русије на Украјину, да би касније на Генералној скупштини Уједињених нација гласала за суспензију Русије из Савета за људска права. То је могао бити знак да је Србија

почела да усклађује своју спољњу и безбедносну политику са ЕУ и западом у ширем смислу. Европска унија је наставила са „политиком условљавања“ инсистирањем да се уведу санкције Русији и наставком преговора Београда и Приштине. Србија је остала разапета између „политике условљавања“ ЕУ и запада и „завртања руку и гаса“ од стране Русије.

У односу на десетогодишњу владавину СНС-а, ветар у једра и показатељ жеље за променама грађана Србије показали су повремени протести и друштвени покрети који су претходили у месецима пре расписивања избора. Овакво деловање опозиционо опредељених грађана задавало је теже ударце властима него опозиционе странке. Протести и покрети донели су активистичко-идејну свежину, масовност, одлучност и ослобађање страха („главом на мотке, чекиће и багере“). Како би рекао Иван Крастев: „Парадокс садашњег протестног таласа је да је то револт негласача“ (Krastev 2017, 40). Испоставило се да у околностима фрагментираних опозиције и контроле медија од стране власти, већи политички потрес и мобилизацију грађана врше повремени протестне политике и грађанске иницијативе, него опозиционе политичке странке. Међутим, само изражавање незадовољства није довољно да настане успешна политика. Кампања цивилно-друштвених иницијатива, покрета и протеста није нарочито обилувала новим идејама, колико су биле канал изражавања дубљег незадовољства, а шанса грађанима да крену за нечим „чистим, неупитним, неукраљаним“. То садржи и део антипартијског расположења. Еколошким акцијама против „стављања река у цеви“ и минихидроелектрана, против загађења ваздуха у Београду и ископавања литијума (Рио Тинто), охрабрење је стигло и успехом Зелених у Немачкој, њиховим уласком у владу и добијањем места министра спољних послова и вицеканцелара. У стратешко-тактичкој игри власти и опозиције, власт је, наизглед, изашла у сусрет делу захтева привременим решењима којим је стопирала радове на отварању рудника за експлоатацију литијума Рио Тинто у околини Лознице названом „Јадар“ по реци у чијој долини је пронађен минерал. Пројекат је вредан 2,4 милијарде долара. На тај начин еколошки протести су пацификовани (*Slobodna Evropa* 2022a). Тако је део те енергије који је давао ветар у једра опозицији спласнуо. Показало се да промене, иако почињу на улицама, на крају морају да се артикулишу у институцијама. За то, између осталог, и служе избори.

ПАРТИЈЕ, ПРЕДИЗБОРНЕ КОАЛИЦИЈЕ И ИЗБОРНЕ ЛИСТЕ

Републичка изборна комисија прогласила је 19 изборних листа за парламентарне изборе. И на овим изборима преовлађују изборне листе са именима лидера (или носилаца листе) у називу листе. Од 19 изборних листа 16 има у називу имена лидера странака или високих функционера, односно само три немају имена лидера у свом називу. Четири листе имају по два или три имена (и надимка) у називу листе. Поднето је и осам мањинских листа:

1. Александар Вучић – Заједно можемо све
2. Ивица Дачић – Премијер Србије
3. VAJDASÁGI MAGYAR SZÖVETSÉG-PÁSZTOR ISTVÁN – Савез војвођанских Мађара – Иштван Пастор (листа мађарске националне мањине)
4. Др Војислав Шешељ – Српска радикална странка
5. Мариника Тепић – Уједињени за победу Србије (Странка слободе и правде, Народна странка, Демократска странка, ДЗВМ – VMDK, Странка Македонаца Србије, Покрет слободних грађана, Удружени синдикати Србије „Слога“, Покрет за преокрет, Покрет слободна Србија, Влашка странка)
6. Др Милош Јовановић – Нада за Србију – Српска коалиција НАДА – Национално демократска алтернатива – Демократска странка Србије (ДСС) – За краљевину Србију (Монархисти) – Војислав Михаиловић
7. Милица Ђурђевић Стаменковски – Српска странка Заветници
8. Муфтијин аманет – Странка правде и помирења (ССП) – Усаме Зукорлић (листа бошњачке националне мањине)
9. Морамо – Акција – Еколошки устанак – Ћута – Не давимо Београд – Небојша Зеленовић
10. Суверенисти – Саша Радуловић (ДЈБ), Милан Стаматовић (ЗС), Др Јована Стојковић (ЖЗС)
11. Бошко Обрадовић – Српски покрет ДВЕРИ – ПОКС – Милош Парандиловић – Патриотски блок за обновину Краљевине Србије
12. Заједно за Војводину – Војвођани (Демократски савез Хрвата у Војводини, Заједно за Војводину) (листа хрватске и русинске националне мањине)
13. СДА Санџака – Др Сулејман Угљанин (листа бошњачке националне мањине)

14. Борис Тадић – Ајмо Људи – Социјалдемократска странка – Нова странка – 1 од 5 милиона – Толеранција Србије – „Уједињени покрет зелених Србије“ – Бошњачка грађанска странка – Странка Црногораца
15. Алтернатива за промене – Албанска демократска алтернатива – ALTERNATIVA PËR NDRYSHIM – ALTERNATIVA DEMOKRATIKE SHQIPTARE (листа албанске националне мањине)
16. Коалиција Албанаца Долине – KOALICIONI I SHQIPTARËVE TË LUGINËS (листа албанске националне мањине)
17. Отете бебе Ана Пејић
18. Ромска партија – Срђан Шајн (листа ромске националне мањине),
19. Руски мањински савез – Милена Павловић, Павле Бихали Гаврин (Српско руски покрет, Српско руска партија ВУКОВИ, Покрет Грка Србиза)

ОДНОСИ УНУТАР ВЛАСТИ И ОПОЗИЦИЈЕ

Власт. На изборној листи СНС-а Александар Вучић – „Заједно можемо све“, евидентно је одсуство министара из њихове Владе. На висококотираним местима на листи су лекари, професори, научници, глумци и спортисти. Пре свега јавне личности, а мање високи функционери странке. Након епидемије Covid-19, лекари у врху листе могли су да буду порука о „успешном управљању епидемијом“ (Марија Здравковић, директорка КБЦ Бежанијска коса, Даница Грујичић, директорка Института за онкологију, Јелена Беговић, директорка Института за молекуларну генетику и генетичко инжењерство). Од министара из Владе на листи су били само премијерка Ана Брнабић, Тања Матић (СДПС 31), Милан Кркобабић (ПУПС 35) и Ненад Поповић (СНП 44). Из других странака на листи СНС-а су још и ПСС БК (Драгомир Карић 40), ПС (Ђорђе Комленски 47), СПО (Александар Чотрић 111, Александар Југовић 112) и Драган Јовановић, некада члан Нове Србије и лидер „Боље Србије“, а сада без страначких обележја на листи СНС. Од јавних личности издвајају се Лазар Ристовски, глумац, Јован Колунџија, виолиниста, Јадранка Јовановић, оперска певачица, Марко Кешел, кошаркаш. Ту су и научници, Стојан Раденовић, високоцитирани математичар и Дејан Илић, проналазач. Једно је питање зашто су неким људима понуђена висока (пролазна) места на листи, а друго

је зашто ти људи прихватају и пристају –због „фусноге и историје“ како је коментарисао математичар Стојан Раденовић, да би решили неки егзистенцијални проблем или из убеђења. У околностима када је опозиција слаба, СНС је у својим редовима имао јаку опозицију и сукобе на појединим релацијама (Мировић-Вучевић, Весић-Шапић, пре тога Небојша Стефановић, Славиша Кокеза и други). То је пред изборе потиснуто.

Изборна листа СПС-ЈС-Зелени Србије „Ивица Дачић – Премијер Србије“, коју је поднела коалиција Социјалистичка партија Србије (СПС) – Јединствена Србија (ЈС) – Зелени Србије, односно СПС није имала свог кандидата за председника Србије.

Опозиција. Унутар опозиције није било лако превазићи сујете и анимозитете из прошлости. Ствари су се кристалисале тако што је Драган Ђилас, лидер Странке слободе и правде окупио део опозиције са листом „Уједињени за победу Србије“ (ССП, НС, ДС, ПСГ, ССС) и слоганом „Промена из корена“, око Здравка Поноша као председничког кандидата и Владете Јанковића, кандидата за градоначелника Београда. Изван овог договора, из круга странака грађанско-европске оријентације, остали су СДП Бориса Тадића и Нова странка, као посебна листа „Морамо“ – Не даavimo Београд, Акција – Еколошки устанак – Ћута и Небојша Зеленовић. Дакле, одлучено је да се на изборе излази у више колона. Непосредно пре подношења изборних листи дошло је до раскола у Скупштини слободних грађана из које је један број активиста отишао ка Демократској странци (Жарко Требјешанин, Чедомир Чупић, Душан Теодоровић...), а један број према коалицији „Морамо“ (Биљана Стојковић, Раде Панић, Божо Прелевић...). Коалиција „Морамо“ није подржала Здравка Поноша, кандидата опозиције на председничким изборима већ је истакла проф. др Биљану Стојковић као свог председничког кандидата. Унутар деснице, два крила ПОКС-а (Патриотски блок за обнову Краљевине Србије) су се већ изјаснила да не могу једни са другима. Једно крило је ушло у коалицију са ДСС-ом, а друго са Дверима.

Две одлуке опозиције допринеле су владајућој странци и њеном председничком кандидату. Једно је одлука да се на изборе изађе у више колона, и то како унутар грађанске и проевропске, тако и унутар националистичке и проруске опозиције. Излазак у више колона значио је: а) веће шансе за расипање и бацање гласова код оних који остану испод цензуса; б) веће шансе да нека од „опозиционих“ листа након избора, ако затреба склопи савез са владајућом странком, ц) одређене „опозиционе“ листе, уз прећутну,

медијску и другу подршку могу одузети опозиционе бираче главним опозиционим партијама или листама, д) неке опозиционе листе могу се после избора, када уђу у градски или републички парламент, понашати „конструктивно“.

Програмско-идеолошки подељена опозиција. Осим што није могла да се договори око једног председничког кандидата и заједничког изласка на изборе, остала је подељена на грађанска/проевропску и националистичку/проруску.

Грађанску и прозападну опозицију чине:

- „Мариника Тепић – Уједињени за победу Србије“ (Странка слободе и правде, Народна странка, Демократска странка, ДЗВМ-ВМДК, Странка Македонаца Србије, Покрет слободних грађана, УСС „Слога“, Покрет за преокрет, Покрет Слободна Србија и Влашка странка)

- Морамо – Акција – Еколошки устанак – Ћута – Не давимо Београд – Небојша Зеленовић

- Борис Тадић – Ајмо Људи – Социјалдемократска странка – Нова странка – 1 од 5 милиона – Толеранција Србије – „Уједињени покрет зелених Србије“ – Бошњачка грађанска странка – Странка Црногораца

Националистичку и проруску опозицију чине:

- Др Милош Јовановић – Нада за Србију – Српска коалиција НАДА – Национално демократска алтернатива – Демократска странка Србије (ДСС) – За краљевину Србију (Монархисти) – Војислав Михаиловић

- Милица Ђурђевић Стаменковски – Српска странка Заветници

- Бошко Обрадовић – Српски покрет ДВЕРИ – ПОКС – Милош Парандиловић – Патриотски блок за обновину Краљевине Србије

- Суверенисти – Саша Радуловић (ДЈБ), Милан Стаматовић (ЗС), Др Јована Стојковић (ЖЗС)

Политичке партије националних мањина на овим изборима наступиле су на седам мањинских листа. Ниједна није имала кандидата за председника Републике. Мађарска мањина наступила је на једној листи, албанска на две, бошњачка на две (али је део гласова Бошњака однела и СДПС која је наступила на листи СНС-а) и ромска мањина на једној листи. Једино је СВМ наступила са ставом да је део владајуће коалиције показујући да жели наставак сарадње са СНС-ом. Подршка ове странке везана је и за добру сарадњу са Фидесом Виктора Орбана, премијера Мађарске који је у добрим односима са председником Србије, Александром Вучићем. Њихова блискост

долази до изражаја у време избора у Србији и у Мађарској. Албанске политичке партије наступиле су на две листе. Прва, Коалиција Албанаца Долине – KOALICIONI I SHQIPTARËVE TË LUGINËS (листа албанске националне мањине) коју предводи Шаип Камбери, (Партија за демократско деловање (ПДД), Демократска партија (ДП) Нагипа Арифџа и Покрет за демократски прогрес (ПДП) чији је лидер Шћиприм Муслиу. Друга коалиција је: Алтернатива за промене – Албанска демократска алтернатива – ALTERNATIVA PËR NDRYSHIM – ALTERNATIVA DEMOKRATIKE SHQIPTARE (листа албанске националне мањине) Алтернативе за промене (АЗП) чији је лидер бивши председник Општине Прешево Шћиприм Арифџи и Покрет за реформе (ПЗР) који предводи Сами Салиху (*Slobodna Evropa* 2022b).

ИЗБОРНА КАМПАЊА И ПРОГРАМСКЕ РАЗЛИКЕ

Од тема у кампањи, доминирала су питања како сачувати и отворити радна места, борба против корупције, отварање школа и вртића. Прекретница у кампањи била је агресија Русије на Украјину 24.2.2022. Из тих разлога и актери у кампањи мењали су приступ, наступе и слогане. Владајућа СНС кампању је започела слоганом „Дела говоре“ (Заједно можемо све). Акцент је на показивању резултата, а мање на кадровима. Након почетка рата у Украјини, слоган је промењен у: „Мир. Стабилност. Вучић“. Један део поруке је отприлике „са нама нема неизвесности“, односно, сигурност и стабилност или „стабилнократија“. Еволуција тема и проблема ишла је од једне еколошке – зелене агенде, преко рата у Украјини, до враћања на класичне изворе енергије и могућности супституисања енергетске зависности од Русије. То није случај само Србије, већ и Немачке и целе Европе. У Србији је то утолико комплексније имајући у виду досадашње односе и сарадњу Србије са Русијом. На овом питању поларизовале су се странке и кандидати. Неколико изборних листа су експлицитно про-руске (Двери, НАДА, Заветници, СРС, СПС, Суверенисти), а имамо и руску листу састављену од десничара.

Насупрот односа према Русији био је однос према НАТО. У односу на НАТО, странке у Србији се скривају иза једне скупштинске резолуције о Косову и полуреченице по којој је Србија војно неутрална док се грађани Србије не изјасне о томе. Због искуства са НАТО бомбардовањем и лоше асоцијације међу бирачима, кандидати и странке покушавали су да једни друге гурају ка утиску да су НАТО кандидати или „НАТО генерали“. Од председничких кандидата, а

то значи и странака и изборних листа које стоје иза њих, три су за улазак у ЕУ: Александар Вучић, Здравко Понош и Биљана Стојковић. Сви кандидати су за сарадњу са Русијом и Кином. Двери и ДСС са деловима ПОКС-а су монархистичке листе.

Највећи проблем у представљању странака и кандидата у кампањи била је несразмерна доступност медија, а пре свега телевизија са националном покривеношћу за власт и опозицију. Медији не само да рефлектују стварност, већ је и конструишу. Затвореност медија већ дуже време је велики хендикеп за опозицију у Србији. Свака власт настоји да контролише јавни дискурс и проток информација и труди се да пружи улепшану слику о себи. Архимед је рекао дајте ми ослонац, ја ћу полугом померити земљу. Данас важи – „дајте ми медије, ја ћу вам померити мозак“. Политика је постала медијска игра – репродукције моћи, производње пристанка, управљања утисцима и креирања значења и имица. Уз помоћ медија може се обликовати јавно мњење, а самим тим утицати на вољу бирача. За Јозефа Шумпетера и воља народа је производ: „Начин на који се проблеми и воља народа стварају потпуно је једнак начинима трговинске рекламе“ (Šumpeter 1998, 292). Као резултат „пиаризације политике“, демагогија је постала неотуђиви део политичког процеса намењеног јавности“ (Lou 2013, 101). На жалост, не назире се конкуренција програмима и политичким садржајима (који се све више, не само презентују и преносе, већ се и стварају у медијима). Постати успешан политичар значи „научити медијску игру“ (Lou 2013, 96). Професионализација политичких кампања – огледа се у оријентисаности, првенствено на медије, персонализацији политике, слабљењу важности партијских програма и вођењу перманентне кампање.

Отежавајућа околност опозицији у изборној кампањи била је изразита неравноправност и доступност медија са националном фреквенцијом. На изборима 2022. у Србији имали смо, с једне стране, две кабловске телевизије ТВ Нова и Н1, које су отворене за представнике власти, али они на њима не гостују, па делује да су опозиционо настројени, и са друге стране, јавни сервис и ТВ Пинк, Хепи, Прва и Б92 које су углавном затворене за опозицију. У јавном мњењу су „две Србије“, два дискурса и два наратива. Има и интерпретација да се ради о сукобу два оператера – Телеком и СББ. Последњих дана кампање опозиција је била заступљена на јавном сервису и у неким медијима с националном фреквенцијом, што је било мало и недовољно. Изборни резултати су у доброј мери кореспондирали са доступношћу медија за власт и опозицију. Можда

је успех опозиције несразмеран с обзиром на неадекватну доступност медија, а пре свега телевизија са националном покривеношћу. Изборна кампања протекла је у потпуној медијској доминацији СНС-а и Александра Вучића. У околностима затворености меинстрим медија, опозиција је препуштена друштвеним медијима (друштвеним мрежама): Твитер, Фејсбук, Инстаграм и Јутјуб. Твитер је опозицији вероватно нанео више штете него користи, јер је створио утисак да су „сви за нас“, редуковао друштвени активизам на твитовање „из дневне собе“ уместо ангажмана „на тргу“. Србија је остала у перманентно прљавој кампањи таблоида у комбинацији са неким телевизијама са националном фреквенцом. Најозбиљније сумње у погледу регуларности изборног процеса биле су у вези пријављивања људи на туђим адресама без знања власника станова или кућа.

ФИНАНСИРАЊЕ КАМПАЊЕ

Као и у доступности медија, тако је и у погледу финансирања изборне кампање евидентан дисбаланс у ресурсима власти и опозиције. Према проценама Транспарентности, СНС је за своју председничку и парламентарну кампању само на телевизијама, не рачунајући четири последња дана, уложила око 4 милиона евра, три пута више него сви други учесници избора заједно (Transparentnost 2022). За финансирање изборне кампање из буџета је издвојено чак 15,7 милиона евра. Око половина иде за ТВ оглашавање. Странке и кандидати новац добијају унапред ако су положили јемство. На председничким изборима 2022, по предлагачу кандидата (пројекција на 8 кандидата) – добија се новац у износу од 46.126.500,00 динара (392.075,45 евра). На парламентарним изборима, по подносиоцу изборне листе (процена на 18 проглашених листа, без „Нестале бебе“) добијају се средства од 20.500.666,67 динара (око 173.734,45 евра). Новац се добија у року од пет дана од када РИК објави коначне изборне листе. Новац се враћа ако се не освоји 1% гласова. Мањинске странке добијају све то исто, само ако освоје барем 0,2 % гласова. Ако је странка или изборна листа имала и председничког кандидата и парламентарну листу добила је око 392.000 евра за председничке и 173.000 евра за парламентарне или укупно 565.000 евра и то сви који су били изнад 1% гласова.

БРОЈ БИРАЧА И БИРАЧКИХ МЕСТА

Право гласа на овим изборима имало је 6.502.307 бирача, који су могли своје право да остваре на 8.267 бирачких места од којих је 29 бирачких места у заводима за извршење кривичних санкција и 77 у иностранству у 34 стране државе. За гласање на изборима 2022. у Србији пријавило се 38.876 људи из иностранства. То је како наводи Републичка изборна комисија (РИК) највећи број бирача од када се избори спровode ван Србије. Републичка изборна комисија (РИК) одлучила је да бирачи са Косова и Метохије, на изборима које је расписао званични Београд за 3. април, могу да гласају у четири „рубне“ општине – Бујановац, Рашка, Куршумлија и Тутин. На Косову и Метохији има 93.517 бирача, а гласа око 60.000. За опозицију је био проблем да обезбеди по два контролора за 8.267 бирачких места и то 16.534 контролора.

ОЧЕКИВАЊА И РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА

Опозиција је тврдила да је покрила сва бирачка места својим контролорима а било је и посматрачких мисија што је важно за легитимност избора. На дан избора на неким бирачким местима гласање је продужено до 21 час. У изборној ноћи Републичка комисија је у 22,00 престала да се обраћа јавности са предикцијама излазности и прелиминарним резултатима по обрађеним процентима бирача, иако су изборни штабови били отворени за медије до касно у ноћ, као и јавни сервис до после поноћи.

Неизвесност ових избора огледала се у три питања: 1. Да ли је могуће да дође до промене власти у Београду? До тога није дошло. 2. Да ли ће бити другог круга председничких избора. Александар Вучић победио је у првом кругу. 3. Ко ће остати испод смањеног изборног прага од 3 одсто? То су били СРС, Суверенисти и СДС/ Нова странка.

Након бојкота избора 2020. забележена је знатно већа излазност на изборима (види Табелу 1). У Србији просечна излазност на изборе у периоду 1990–2022. износи 59,45 % Просечан проценат неважећих листића у Србији је 3,26.

Табела 1. Излазност на парламентарним изборима у Србији и неважећи листићи

Година избора	Број изашлих бирача	Процент изашлих бирача	Број неважећих листића	Процент неважећих листића
1990.	5.035.613	71,49	205.212	4,07
1992.	4.723.711	69,72	275.861	5,84
1993.	4.300.440	61,34	171.824	4,15
1997.	4.139.080	57,47	164.307	3,96
2000.	3.752.170	57,72	89.378	2,39
2003.	3.825.471	58,73	49.755	1,30
2007.	4.033.586	60,64	65.468	1,62
2008.	4.141.176	61,33	88.148	2,16
2012	3.912.904	57,77	176.995	4,37
2014.	3.592.375	53,09	114.011	3,17
2016.	3.778.923	56,07	107.906	2,86
2020.	3,221,908	48.93	118,155	3.67
2022.	3.810.559	58.6	111,722	2,93

СНС је освојила 120 мандата, Уједињени за победу Србије 38, СПС 31, Коалиција НАДА 15, Двери 10, Заветници 10, СВМ 5, Странка правде и помирења 3, Заједно за Војводину 2, СДА Санцака 2 и Коалиција Албанске долине 1. Због смањења изборног прага са 5% на 3% 2020. на овим изборима које нико није бојкотовао, од 19 изборних листа 12 је ушло у парламент, односно четири мањинске и осам већинских. У Скупштини је након избора формирано 15 посланичких група:

1. „Александар Вучић – заједно можемо све“ има 105 посланика, председник је Миленко Јованов, а заменица Марина Рагуш.
2. „Социјалистичка партија Србије“ која има 23 посланика, председник је Ивица Дачић, а заменик Ђорђе Милићевић.
3. „Уједињени – ССП, ПСГ, Синдикат Слога, ПЗП“ броји 16 чланова, а на њеном челу је Мариника Тепић, док је њен заменик Павле Грбовић.
4. „НАДА – Нови ДСС – ПОКС“ има 15 посланика предводи је Милош Јовановић, а заменик је Војислав Михаиловић.

5. Народна странка има 12 посланика предводи је Мирослав Алексић, а заменик је Стефан Јовановић.
6. Демократска странка има 10 посланика, предводи је Зоран Лутовац, а заменица је Драгана Ракић.
7. Српска странка Заветници има 10 посланика, на челу је Милица Ђурђевић Стаменковски, а заменик је Никола Драгићевић.
8. Јединствена Србија има 8 посланика, шеф је Драган Марковић, а заменик Живота Старчевић.
9. Морамо – Заједно, има 8 посланика, предводи је Небојша Зеленовић, а заменик је Александар Јовановић.
10. Социјалдемократска партија Србије, има 7 посланика, предводи је Бранимир Јовановић, а заменик је Муамер Бачевац.
11. ПУПС – Солидарност и правда, има 6 посланика, на челу је Стефан Кркобабић, а заменик је Милорад Хаџи Стошић.
12. Српски покрет Двери – Патриотски блок, има 6 посланика, шеф је јесте Бошко Обрадовић, а заменик је Иван Костић.
13. Европски региони – Војводина, Санџак, Прешевска долина, има 5 посланика, шеф је Александар Оленик, а заменик је Енис Имамовић.
14. Савез војвођанских Мађара, која има 5 посланика, предводи је Балинт Пастор, а заменица је Елвира Ковач.
15. Зелено-леви клуб, Не давимо Београд, Морамо броји 5 посланика, председник је Радомир Лазовић, а заменица Биљана Ђорђевић.

Са тридесетак странака и петнаест посланичких клубова у Скупштини Србије добија се слика изузетно фрагментиране сцене у целини, али и унутар опозиције и унутар власти што није добро за консолидацију ни демократије ни партијског система. Што је нижи изборни праг, то је већа пропорционалност. Што је већа пропорционалност већа је фрагментација партијског система (и парламента), односно, веће су шансе малим партијама да прескоче изборни праг и уђу у парламент (Orlović 2020b). Александар Вучић је победио у првом кругу председничких избора а СНС је добила 588.813 гласова мање од њега, што значи да је велики број „split-ticket“ гласова, односно оних који су на један начин гласали на парламентарним, а на други на председничким изборима. Показало се да је СНС и даље најјача странка, са моћном инфраструктуром и машинеријом, али се примећује тенденција пада СНС на различитим нивоима. СНС је освојила убедљиво највише гласова у односу на друге странке и листе. Међутим, њен председник је задовољан

результатом председничких избора и победом у првом кругу, али не и исходом парламентарних избора. СНС је на парламентарним изборима 2022. освојила 44,2%, односно 16,45% (317.897) гласова мање него 2020. године.

2012. 940.659 (24.04%) – 73

2014. 1.736.920 (48.35%) –158

2016. 1.823.147 (48.25%) –131

2020. 1.953.998 (60,65%) –188

2022. 1.636.101 (44,2%) – 120

СПС је добила преко сто хиљада гласова више него 2020. године.

Опозиционе странке које су имале кандидате на председничким изборима, поправиле су рејтинг своје парламентарне листе. Тако су три десничарске листе прешле изборни праг и имаће 35 посланика у Скупштини (ДВЕРИ, Заветници, НАДА). Остаје отворено питање да ли ће и до које мере проевропска опозиција подржавати европске законе. У последњих десет година, први пут је једна опозициона листа имала више од 10% гласова, али опозициони кандидат ни овога пута није ушао у други круг председничких избора. СНС ће први пут за десет година бити у ситуацији да неће сама имати апсолутну већину.

ПОСЛЕДИЦЕ ИЗБОРА

Парламентарни избори 2022. имају већу легитимност од претходних 2020. јер их није бојкотовала ни једна партија. Србија је добила парламент који је репрезентативан и плуралистички и није више монолитан. Сада ће у парламенту уместо ботова-посланика бити и опозициони партијски „гладијатори“. Плуралистички парламент са опозицијом ће боље слати информације систему како је стварно стање у друштву. То значи сразмернију артикулацију друштвене различитости. Смањење изборног прага утицало је на даљу фрагментацију партијског система, а поделе у друштву на даљу поларизацију. Уместо да води ка концентрацији партијског система (ка умереном плурализму 3-5 релевантних партија), смањење цензуса води ка већој фрагментацији и ка екстремном плурализму (Orlović 2015a; 2015b). То је у комбинацији са доминантном странком проблематично за демократију. Постоји изразити дисбаланс у партијском систему. Имамо доминантну странку СНС са око 44% гласова, фрагментирану и поларизовану опозицију. Поједине опозиционе странке су ближе власти (више

сарађују и мање је критикују) него опозицији (нарушавају јединство и више је критикују него власт). Све то заједно води концентрацији власти у једној партији и њеном лидеру. Опозиција свој политички пројекат не може градити на идеји дебатног клуба или „друштва мртвих песника“. Странка значи вођство, кадрове, инфраструктуру, новац, идеју, одрицање, стрпљење, борбу. Опозиција годишње губи 40-50.000 гласова младих и образованих који напусте Србију, а углавном су њој наклоњени. Толико се смањи и незапосленост запошљавањем углавном у земље ЕУ.

Након ових избора СНС није у прилици као 2014 (158), 2016 (131) и 2020 (188) да сама формира владу. Околности је терају да дели власт, али и одговорност. Ово нису били избори у којима владајућа партија губи изборе. У Србији се неће променити власт, али је могуће да ће се променити политика са постепеним окретањем ка Западу. На председничким изборима победио је Александар Вучић у првом кругу, власт у Београду формирала је СНС са СПС-ом, избором Александра Шапића за градоначелника. СНС са 120 посланика, СПС-ом и партијама националних мањина има парламентарну већину за формирање владе. На инаугурацији, председник Србије Александар Вучић, у свом говору најавио је да ће бити „председник свих за све“ (RTS 2022). На првом месту нагласио је Европску унију, и економски и политички и вредносно, као и војну неутралност Србије. Александар Вучић је заклетву положио пред старим сазивом парламента, при чему је био евидентан несклад између легитимитета новоизабраног председника и старог сазива парламента.

Иако су парламентарни избори одржани 3. априла, Србија пет месеци након избора није добила владу. СНС и њен лидер су први пут у прилици да деле власт која је до сада била апсолутна. То ће лакше поднети јер им је потребно да деле и одговорност за политичка питања која су на дневном реду као што су одређивање у односу на рат у Украјини („увођење санкција Русији“), енергетска криза, преговори са Приштином и слично. Критика, захтеви и очекивања биће интензивнији, како са Запада, тако и из Русије. И унутрашња политика ће зависити од спољње. Власт Вучића и СНС-а ће после дужег времена имати унакрсну критику у парламенту и са левице и са деснице, као и „компликованији“ парламент за обављање председничке функције. У парламенту ће бити 30-ак партија и 15 посланичких клубова (минимум 5 посланика).

Након избора наставља се сарадња и партнерство СНС-а и СПС-а. То је најпре потврђено формирањем заједничке власти у Граду Београду. Од 2012. када су социјалисти променом коалиционог

партнера помогли долазак напредњака на власт, све време су лојални партнери, који ни 2017. ни 2022. нису имали свог председничког кандидата и допринели су победи Вучића у првом кругу. И обрнуто, Вучић и СНС су социјалисте узимали у владу и када нису морали, односно када су и без њих имали апсолутну већину. До закључења овог текста, председник Републике је за мандатара именовао Ану Брнабић којој би то био трећи мандат на месту председника Владе Републике Србије. Јавно је саопштено да ће Ивица Дачић бити први потпредседник Владе и координатор служби безбедности. Александар Вучић је најавио да ће Ана Брнабић бити премијерка до 2024. године. Ова најавна орочавања мандата може да значи реконструкцију владе, али и још једне ванредне парламентарне изборе у години када су редовни покрајински и локални.

ЗАКЉУЧАК

Од тринаест одржаних парламентарних избора у Србији, осам пута били су ванредни избори. То говори, с једне стране о изборима као начину решавања неких друштвених конфликта, а с друге стране и о изразитој изборној (електоралистичкој) оријентацији партије на власти која је, кад год је била у прилици, прибегавала превременим изборима. Учестали избори су, између осталог, процес узастопних филтрација и кристализације партија и партијске сцене током којих долази до прочишћавања и проширивања погледа јавности кроз изборно тело грађана. Истовремено, тако чести избори су стање перманентне мобилизације чланова владајуће партије и бирача. Избори, потенцијално, могу да донесу свеже идеје и уведу нове кадрове у парламент и политичке институције. За ово време један број партија је нестао (Г17 плус) један број је једва присутан (СПО), један број некада владајућих партија отишао у други план (ДС, ДСС), а настале су и неке нове: НС, ПСГ, ССП, ДЈБ.

Партијска конкуренција, изборна кампања и промене у партијском систему Србије говоре о лошим тенденцијама у односу изборних програма и потреба грађана. То је својевремено лепо описао Ентони Гиденс у предговору књиге „Трећи пут, обнова социјалдемократије“: „Чини се да су политичке идеје данас изгубиле способност да надахњују, а политичке вође способност да воде“ (Giddens 1999, 11). По Ивану Крастеву, данас су разлике између левице и деснице практично нестале и гласање је постало више ствар укуса него ствар идеолошког убеђења (Krastev 2017, 38). Идеје су изгубиле покретачку снагу, а медији су од контролора претворени

у полуге власти. За партије, као да нема више великих тзв. „мета наратива“, односно опседнутости доктринама, програмима и идејама, већ доминирају партикуларни интереси и тежња за стицањем што више власти и моћи. Како наглашава Иван Крастев „политичке партије су лишене способности да изграде политички идентитет око визије будућности” (Krastev 2017, 62). У изборној конкуренцији бирачи се не опредељују према јавним политикама, већ према харизматским апелима партијских лидера. Понашање актера, честе промене партија и партнера подсећају на један Черчиллов однос према политичким партијама: „бирање политичке партије је као избор коња: бираш грло које ће те одвести најдаље и најбрже“ (Džonson 2015, 57).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Džonson, Boris. 2015. *Faktor Čerčil: Kako je jedan čovek stvarao istoriju*. Beograd: Albion books
- Giddens, Anthony. 1999. *Treći put, Obnova socijaldemokratije*. Zagreb: Politička kultura
- Krastev, Ivan. 2017. *Ometena demokratija, globalna politika protesta*. Beograd: Službeni glasnik
- Lou, Erik. 2013. *Mediji i politički proces*. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu
- Orlović, Slaviša. 2015a. *Partije i partijski sistemi, Analitički okvir*. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu
- Orlović Slaviša. 2015b. *Izborni bumerang, Političke posledice izbornih sistema*. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu
- Orlović, Slaviša. 2020a. *Uticao izbornog sistema na partije i partijski sistem*, u: *Kako, koga i zašto smo birali (izbore u Srbiji 1990-2020 godine)*, Ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, Beograd: Institut za političke studije, Službeni glasnik
- Orlović, Slaviša. 2020b. *Smanjenje izbornog praga - fragmentacija i bojkot izbora - polarizacija partijskog sistema Srbije* (str. 29-42), u: *Dijalog o izborima 2020.*, urednici Milan Jovanović i Dejan Milenković, Beograd: Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka
- RTS. 2022. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/4834961/aleksandar-vucic-drugi-predsednicki-mandat.html>
- Slobodna Evropa*. 2022a. <https://www.slobodnaevropa.org/a/rio-tinto-srbija-pregovori/31835702.html>

- Slobodna Evropa*. 2022b. <https://www.slobodnaevropa.org/a/manjinske-partije-srbija-izbori/31775987.html>
- Transparentnost. 2022. <https://www.transparentnost.org.rs/index.php/sr/aktivnosti-2/naslovnna/12249-izrazita-medijska-dominacija-vladajuće-stranke-i-kandidata-kroz-funkcionersku-kampanju-i-placeno-oglasavanje>
- Šumpeter, Jozef. 1998. *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*.
Beograd: Plato

Slaviša Orlović*

University of Belgrade – Faculty of Political
Sciences

PARLIAMENTARY ELECTIONS 2022:
ELECTORAL LISTS, COALITIONS AND
ELECTION RESULTS

Resume

The subject of this paper is the parliamentary elections in Serbia in 2022 from their announcement until the constitution of the parliament. First, I analyze the actors, i.e. political parties, submitted lists and pre-election coalitions. Considering that early parliamentary, regular presidential and elections for the City of Belgrade, as well as for some local self-government units, are being held at the same time, the taking of starting positions had both tactical and strategic dimensions in the repositioning of government and opposition actors. There is a direct connection and interaction between the parliamentary, presidential and Belgrade elections. After the boycott of the 2020 elections by part of the opposition parties, a higher turnout was recorded, and a more pluralistic and representative parliament was obtained. SNS is still the dominant party, although it received 16% fewer votes than in the previous elections. Now, for the first time since 2014, he is in a position to not have an absolute majority. As a consequence of the reduction of the electoral threshold to 3 percent, we have new tendencies in the party system regarding fragmentation and polarization.

Keywords: parliamentary elections, electoral lists, coalitions, election campaign, election results

* E-mail: slavisa.orlovic@fpn.bg.ac.rs

** Овај рад је примљен 1. септембра 2022. године, а прихваћен на састанку Редакције 15. септембра 2022. године.